

Utjecaj rata u Bosni i Hercegovini na narodnosnu strukturu Bosanske Posavine

Čalušić, Mateo

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:732380>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski dvopredmetni sveučilišni studij geografije: nastavnički smjer

Mateo Čalušić

**Utjecaj rata u Bosni i Hercegovini na narodnosnu
strukturu Bosanske Posavine**

Diplomski rad

Zadar, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski dvopredmetni sveučilišni studij geografije: nastavnički smjer

Utjecaj rata u Bosni i Hercegovini na narodnosnu strukturu
Bosanske Posavine

Diplomski rad

Student:

Mateo Čalušić

Mentorica:

Izv. prof. dr. sc. Vera Graovac Matassi

Zadar, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Mateo Čalušić**, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom **Utjecaj rata u Bosni i Hercegovini na narodnosnu strukturu Bosanske Posavine** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 7. srpnja 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Objekt i ciljevi istraživanja	2
1.2. Metodologija istraživanja.....	4
1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja.....	5
2. Povijesno-geografski razvoj Bosanske Posavine	7
3. Narodnosni sastav Bosanske Posavine.....	12
3.1. Narodnosni sastav do 1981. godine	14
3.2. Narodnosni sastav 1991. godine.....	19
3.3. Narodnosni sastav 2013. godine.....	22
4. Mogućnosti društveno-gospodarskog razvoja Bosanske Posavine.....	27
5. Zaključak.....	29
Literatura	31
Izvori.....	31
Popis slika.....	32
Popis tablica	32
Sažetak.....	33
Summary	34

1. Uvod

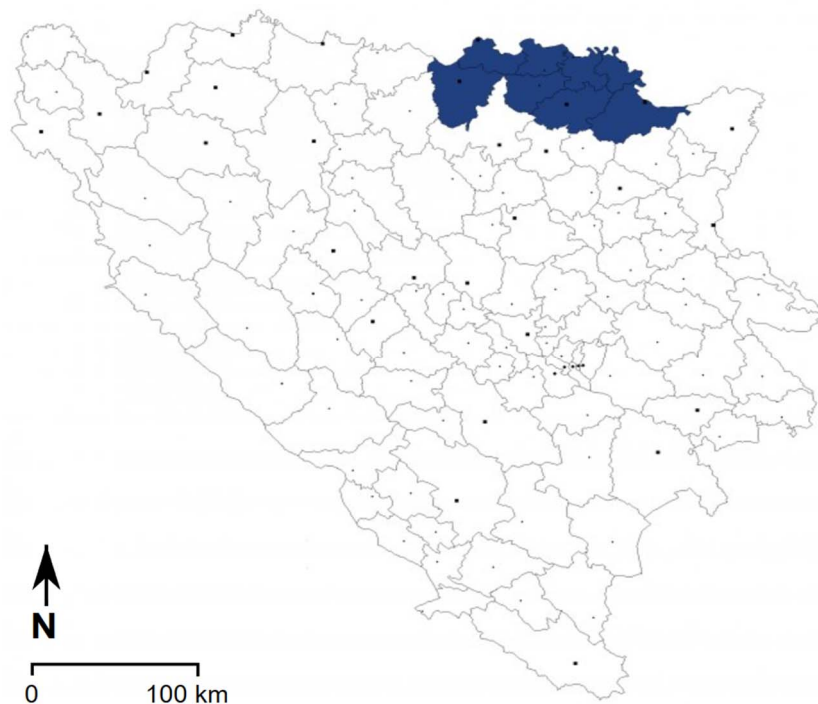
Bosanska Posavina je naziv za područje uz Savu na samom sjeveru današnje BiH. Unatoč tome što prostorni obuhvat same Posavine nije definiran u potpunosti, ipak se smatra da je to ono područje koje su tijekom povijesti u velikom broju naseljavali Hrvati. Tijekom rata u Bosni i Hercegovini bila je poprište velikih razaranja i mnogobrojnih žrtava. Jedan od razloga tolike količine razaranja je bila i demografska heterogenost cjelokupnog prostora Bosanske Posavine. Upravo je ta demografska heterogenost dovela i do velikih posljedica rata na tom području koje se osjete i danas. Bosanska Posavina je jedno od ratom najpogođenijih područja u bivšoj Jugoslaviji. Iz tih razloga potrebno je pomnije proučiti demografska kretanja triju najvećih naroda toga područja prije te poslije rata.

Još od najranije povijesti Bosanske Posavine, to je područje bilo poprište mnogih političkih borbi. Izrazito bitan geopolitički položaj Posavine je utjecao na činjenicu da je ona često bila poprište sukoba različitih velikih sila te kultura. Bosanska Posavina je često mijenjala svoje gospodare s kojima su na to područje dolazili i pripadnici novih naroda što je dovelo do stvaranja heterogenog područja kakvo je ono i ostalo sve do 90-ih godina prošloga stoljeća. Konkretno je u radu proučavano područje Hrvatske zajednice Bosanske Posavine koja je obuhvaćala područje osam općina koje su naseljavali Hrvati, Muslimani te Srbi. Narodnosni sastav koji je u fokusu ovoga rada je bio poprilično ujednačen sve rata u Bosni i Hercegovini. Od prvih popisa krajem 19. stoljeća nakon dolaska austrijske vlasti na područje BiH pa sve do stvaranja prve te kasnije i druge Jugoslavije mogu se promatrati demografska kretanja u Bosanskoj Posavini. Sve do Drugoga svjetskog rata, s izuzetkom razdoblja Prvoga svjetskog rata, broj stanovnika u Bosanskoj Posavini je imao veliki rast. Nakon Drugoga svjetskog rata bio je primjetan blagi porast stanovništva te kasnije stagniranje polovinom drugog dijela 20. stoljeća. Takvu situaciju promijenio je rat u Bosni i Hercegovini nakon kojeg dolazi do velikih promjena u narodnosnoj strukturi Bosanske Posavine. Nakon rata u BiH za razliku od mnogih drugih ratom pogođenih područja ne dolazi do velikog povrata izbjeglica te se tako opustošena Posavina podijeljena između Federacije BiH, Republike Srpske te Distrikta Brčko nalazi u izrazito nepovoljnom položaju. Uzevši u obzir da je dosada u BiH nakon rata proveden samo jedan popis stanovništva i to 2013. godine, usporedbom tog popisa te onog iz 1991. godine se dolazi do zaključka o utjecaju samoga rata na narodnosnu strukturu

Bosanske Posavine. Upravo taj ključni utjecaj rata na narodnosnu strukturu je i tema rada. Unatoč tome što će tema rada biti isključivo Bosanska Posavina, zaključci rada se mogu uklopiti u širi kontekst. Na primjeru Bosanske Posavine se mogu shvatiti procesi koji su se dogodili u gotovo pa cijeloj BiH tijekom te nakon rata.

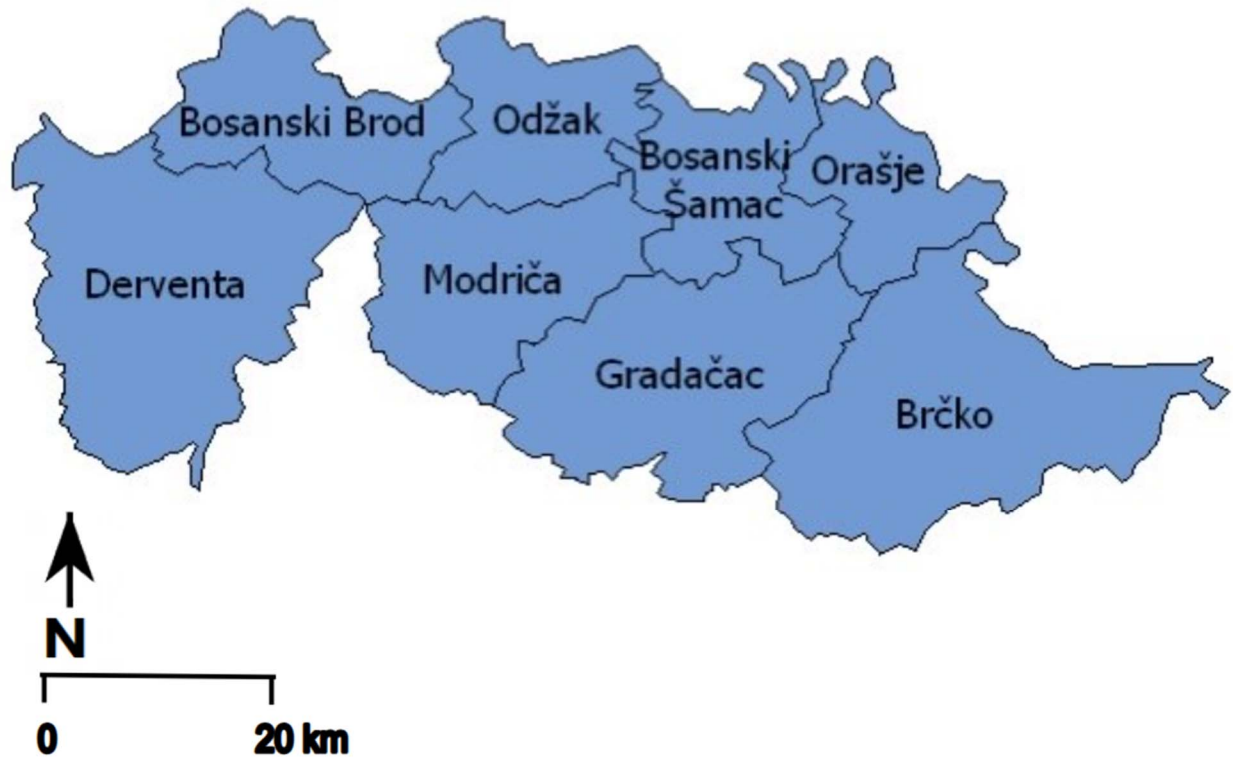
1.1. Objekt i ciljevi istraživanja

Tema ovoga diplomskog rada je problematika rata u BiH na području Bosanske Posavine s naglaskom na posljedice samog rata u demografskom smislu. Većinom će se razmatrati narodna struktura u Bosanskoj Posavini prije i poslije rata. Odmah u početku se može postaviti hipoteza da je rat u Bosni i Hercegovini imao ključan utjecaj na egzodus hrvatskog i muslimanskog stanovništva s područja Bosanske Posavine. Prema toj hipotezi, rat u BiH je uzrok velikog egzodusa ne srpskog stanovništva Bosanske Posavine, a ne prirodne promjene ili iseljavanje.

Slika 1. Hrvatska zajednica Bosanska Posavina

Izvor: URL 1

Slika 2. Općine u Hrvatskoj zajednici Bosanska Posavina

Izvor: URL 2

U radu će se obrađivati isključivo Bosanska Posavina neovisno o ostatku BiH zbog posebnosti situacije tijekom rata na području Bosanske Posavine. Bosanska Posavina je geografski nedefiniran pojam koji će u ovom radu biti pobliže određen s obzirom na nekoliko podjela. Također, u radu će se obraditi i popisi stanovništva koji sežu i do sto godina prije samog rata kako bi se bolje uvidjeli određeni trendovi te udjeli pojedinih naroda na tom području kroz duži period. Bosansku Posavinu, točnije njezin geografski obuhvat razni autori različito definiraju. Ono što se najčešće uzima za prostor Bosanske Posavine jest prostor osam općina bivše SR BiH unutar Jugoslavije do 1991.: Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Brčko, Derventa, Gradačac, Modriča, Odžak te Orašje te dijelovi općina Srebrenik i Doboj (Babić, 1994). Prema Đorđiću(1996.), Bosanska Posavina obuhvaća područje općina Bosanski Brod, Brodski Šamac, Derventa, Odžak i Orašje te velikih dijelova općina Brčko, Modriča i Gradačac te manje dijelove općina Doboj i Srebrenik (Đorđić, 1996). Uzevši navedeno u obzir, površina Bosanske Posavine bi iznosila oko 2 000 km². Razlog razlika između pojedinih autora je to što Bosanska Posavina nikada nije bila zasebna administrativna cjelina te ono što se danas smatra Bosanskom Posavinom je puno manje

područje od onoga što je ono predstavljalo tijekom povijesti (Đorđić, 1996). Ono što se definitivno može utvrditi jest to da je sjeverna granica Bosanske Posavine rijeka Sava koja ju odjeljuje od onog dijela Posavine u Republici Hrvatskoj, na zapadu je granica Lijevče polje dok je na istoku granica Semberija. U tim je područjima hrvatski narod gotovo pa iščeznuo te se često to više ne smatra dijelom Bosanske Posavine (Babić, 1994). U radu će se analizirati podatci za osam općina u Bosanskoj Posavini koje su za vrijeme rata činile Hrvatsku zajednicu Bosansku Posavinu. Nakon rata prekrajanjem granica njezine vanjske granice su ostale iste dok su neke općine podijeljene s obzirom na sastav stanovništva.

Najvažniji popis iz 1991. godine, neposredno pred rat, unatoč kontroverzama koje ga karakteriziraju će biti okosnica istraživanja te uspoređivanja s kasnijim popisima. Nažalost zbog političke situacije u BiH jedini poslijeratni popis je proveden 2013. godine te ne može u potpunosti prikazati utjecaj samog rata na stanovništvo Bosanske Posavine. Unatoč tome, taj posljednji popis uz onaj iz 1991. godine će biti okosnica proučavanja ovog diplomskog rada.

1.2. Metodologija istraživanja

U radu su obrađeni svi popisi na području Bosanske Posavine od kraja 19. stoljeća pa do zadnjeg popisa iz 2013. godine. Podatci su obrađeni u programu Microsoft Office Excel u kojem su također napravljeni i grafički prikazi radi što bolje vizualizacije i interpretacije podataka. Problem pri analizi podataka su različite metodologije pri provođenju popisa stanovništva. Sve do druge polovine 20. stoljeća dostupni su podaci s obzirom na vjeru, a ne s obzirom na nacionalnost. Shodno tome se pripadnici pojedine vjere poistovjećuju s pripadnicima pojedinih naroda u kasnijim popisima. Problem čine i pripadnici drugih naroda koji su se na ranijim popisima izjašnjavali kao Jugoslaveni u Bosanskoj Posavini.

Podatci s popisa iz 2013. godine na području BiH su interaktivni te kvalitetno napravljeni što velikim dijelom olakšava proučavanje promjene narodnosne strukture. Također odmah na mrežnoj stranici tog popisa je napravljena usporedba između dvaju posljednjih popisa. Za usporedbu narodnosne strukture korišteni su podatci Saveznog zavoda za statistiku Jugoslavije. Pojedine monografije su obradile nekoliko popisa prije rata u BiH, no ne postoji analiza kretanja stanovništva Bosanske Posavine koja objedinjuje sve te popise stanovništva. U ovom radu dodatno

su obrađeni i uspoređeni svi raniji popisi. Fokus ovog rada je usporedba popisa stanovništva iz 1991. godine s popisom iz 2013. godine jer su ta dva popisa ključna u razumijevanju utjecaja rata na narodnosnu strukturu Bosanske Posavine.

1.3. Pregled dosadašnjih istraživanja

Što se tiče literature koja proučava rat u Bosanskoj Posavini 1992. godine ona je mnogobrojna, od stručne literature koju su pisali povjesničari do one koju su pisali pojedini političari poput Zdravka Tomca i Vladimira Šeksa te novinara poput Jerka Zovka. Dio te literature se bavio isključivo 1992. godinom, kada se većina ratnih zbivanja događala, dok se nešto manji dio literature bavi i razdobljem nakon toga. Za ovaj rad te narodnosnu strukturu je izrazito bitno pitanje Daytonu te vraćanje pojedinih područja Federaciji BiH. Za taj je dio izrazito dobro djelo Vladimira Šeksa (2021) pod nazivom Rašomon na Savi koje se pak ne bavi stanovništvom već samo podjelom Bosanske Posavine. Što se tiče općenitih podataka o ranijoj povijesti te geografiji same Bosanske Posavine, tu je glavni izvor djelo Marijana Đorđića (1996) koje u sebi sadrži popise stanovništva još od kraja 19. stoljeća. Sadašnji ustavni sudac Republike Hrvatske Mato Arlović (2021), porijeklom iz Bosanske Posavine, je izrazito kvalitetno prikazao razlike između popisa iz 1991. i 2013. godine. Ti podatci su ponešto izmijenjeni zbog promjene samih općina nakon rata. Podatci u njegovom djelu su većinom preuzeti s interaktivne internetske stranice BiH popisa iz 2013. godine. Što se tiče popisa prije rata, tu su kvalitetni Đorđićevi (1996) i Babićevi podatci. Babić (1994) se posebno bavio kontroverzama vezanim uz popis iz 1991. godine.

Za razliku od istraživanja koja se bave popisima do rata, malo toga je rečeno o popisu iz 2013. godine, osim Arlovića nitko se nije bavio usporedbom dva posljednja popisa stanovništva. Treba napomenuti da se i uz popis iz 2013. godine vežu mnoge kontroverze zbog načina provedbe popisa. Također, niti jedno djelo nije prikazalo kretanje narodnosne strukture kroz duži period. Većina literature u nešto manjem obujmu spominje demografsku i narodnosnu strukturu područja Bosanske Posavine prije i nakon rata. Do sada nije napisana niti jedna knjiga koja se u potpunosti bavi pitanjem stanovništva Bosanske Posavine. Očito je da fali konkretna analiza kretanja stanovništva u Bosanskoj Posavini koja bi obuhvatila cjelokupno 20. stoljeće, većina dosadašnjih djela su se većinom samo dotaknuli dvaju zadnjih popisa stanovništva, onog iz 1991. i 2013.

godine. Unatoč tome što je sam rat u Bosanskoj Posavini kvalitetno obrađen, još uvijek ima prostora za nova istraživanja na temu demografskih obilježja te narodnosnih kretanja u Bosanskoj Posavini.

2. Povijesno-geografski razvoj Bosanske Posavine

Bosanska Posavina pripada sjeverno peripanonskom prostoru BiH koji obuhvaća većinu sjevera BiH te mu ujedno pripada najveći postotak cjelokupne države (Đorđić, 1996). Što se tiče prirodno-geografskih karakteristika tog područja, ono se može podijeliti u dvije cjeline: nizinska područja, tj. poloji i terasne nizine te pobrđa Vučjaka i Komarice (Đorđić, 1996). Iz priloženog je jasno da se većina Bosanske Posavine nalazi na terenu do 200 metara nadmorske visine te nešto brdskog područja gdje su najviši vrhovi na Komarnici nešto iznad 200 metara te na Vučjaku 368 metara (Đorđić, 1996).

Tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća geograf Roglić je u suradnji s Ekonomskim institutom u Sarajevu sudjelovao u prvom nacrtu o ekonomsko-funkcionalnoj regionalizaciji BiH koja je zemlju podijelila na četiri makroregije i 21 regiju (Đorđić, 1996). Prema tom nacrtu Bosanska Posavina se nalazila na području međuutjecaja Tuzle i Sarajeva te Osijeka u Hrvatskoj. Bosanska je Posavina uvijek bila izrazito povezana s područjem Slavonije. Ta povezanost je bila toliko velika da su se Bosanski i Slavonski Brod smatrali jednim gradom odvojenim rijekom Savom, ali povezani mostom. Prije rata dvije su Posavine bile povezane s četiri mosta koji su nažalost tijekom samog rata srušeni. Sve to ukazuje na gospodarske veze te ovisnosti same Bosanske Posavine o Hrvatskoj. U Bosanskoj Posavini se nije nalazio ni jedan makroregionalni centar. Brčko je bio regionalni centar, uz njega se na području Posavine nalazilo još šest gradova: Bosanski Brod, Derventa, Odžak, Orašje, Bosanski Šamac i Modriča (Đorđić, 1996). Uz ove gradove na području Bosanske Posavine veliki su utjecaj imali Gradačac i Doboj koji su bili na rubu Bosanske Posavine. Ovi su podatci stari pedesetak godina te su kao takvi naravno zastarjeli, no ipak većina navedenih naselja su ostala jednako bitna kao u to vrijeme.

Nakon što je postavljen geografski okvir Bosanske Posavine potrebno je pojasniti i povijesna zbivanja na tom području od antike sve do najnovijih ključnih promjena tijekom i nakon rata u Bosni i Hercegovini. Područje Bosanske Posavine je bilo naseljeno još od prapovijesnih dana, na tom su se području izmjenjivali Kelti, prema nekima i Iliri te kasnije Rimljani, Goti i naposljetku Slaveni (Đorđić, 1996). Od antičkog doba područje Bosanske Posavine je izrazito geostrateški bitno, dolaskom Posavine pod vlast Rimskog Carstva tijekom osvajanja u 1. stoljeću. ona je prvo došla pod provinciju Dalmaciju te nakon preustroja ona pripada Panoniji Inferior te kasnije

Dioklecijanovom podjelom pod Panoniju Secundu (Đorđić, 1996). Već početkom 4. stoljeća dolazi do sve većih upada barbarskih naroda na područje Panonije te shodno tome i Bosanske Posavine. Podjelom Rimskog Carstva Bosanska Posavina kao i ostatak BiH je pripala Zapadnom Rimskom Carstvu koje je palo 476. godine. Nakon propasti Zapadnog Rimskoga Carstva Bosanska Posavina je prvo pripala istočnogotskoj državi te kasnije na kraće vrijeme Istočnom Rimskom Carstvu (Đorđić, 1996).

Dolaskom Slavena to područje zapošjedaju Hrvati. Područje Bosanske Posavine je kao i područje Slavonije konstantno bilo na razmeđu između utjecaja Hrvatskog-Ugarskog Kraljevstva. Jedno je vrijeme područje Bosanske Posavine bilo i dijelom Bosanskog Kraljevstva. Prema predajama, prvi bosanski kralj Tvrtko I. Kotromanović je oženjen na području Modriče u crkvi sv. Ilije (Đorđić, 1996). Velika prekretnica u povijesti Bosanske Posavine se dogodila dolaskom Osmanlija koji su osvojili Bosansko Kraljevstvo 1463. godine. Za razliku od ostatka Bosanskog Kraljevstva, područje Bosanske Posavine nije palo već je došlo pod vlast Matije Korvina koji je na tom području formirao Jajačku i Srebreničku banovinu koje su mu služile kao obrana od daljnjeg osmanskog osvajanja (Đorđić, 1996). Srebrenička je banovina pala pod osmansku vlast 1512. godine, dok je Jajačka banovina odolijevala sve do 1535. godine nakon čega područje Bosanske Posavine dolazi pod osmanlijsku vlast sve do kraja 19. stoljeća (Đorđić, 1996). Nakon tog pada Bosanske Posavine pod osmanlijsku vlast dolazi do velikog egzodusa kršćanskog stanovništva k sjeveru. Nakon egzodusa kršćanskog stanovništva cijeli je kraj opustošen te ga Osmanlije naseljavaju s muslimanskim stanovništvom te Vlasima (Đorđić, 1996). Nakon pada dviju banovina, područje Bosanske Posavine postaje dijelom triju nahija: Derventske, Gradačke te Tuzlanske. Takvo je stanje potrajalo sve do kraja 17. te početka 18. stoljeća kada u nekoliko uzastopnih ratova Eugen Savojski osvaja te pripaja Bosansku Posavinu Habsburškoj Monarhiji. To osvajanje je kratkog vijeka te nedugo nakon toga u novom ratu Osmanlije vraćaju kontrolu nad tim područjem te granica između dvaju carstava postaje rijeka Sava.

Osmansko carstvo je nastavilo kontrolirati cjelokupno područje BiH pa tako i područje Bosanske Posavine sve do 1878. godine kada austro-ugarske postrojbe prelaze rijeku Savu te okupiraju cjelokupno područje BiH. Unatoč tome što su BiH kontrolirali Austrijanci, ona je još nominalno bila pod Osmanskim carstvom sve do službene aneksije početkom 20. stoljeća. Bosanska Posavina je tijekom 20. stoljeća nekoliko puta mijenjala svoje gospodare, preko umirućeg Austro-Ugarskog

Carstva do Kraljevine Jugoslavije te Banovine Hrvatske koja unatoč tome što nije zaživjela je u svojim granicama trebala imati cijelu Bosansku Posavinu. Tijekom Drugoga svjetskog rata, Bosanska Posavina je kao i ostatak BiH pripala Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Na tom su području bila snažna četnička uporišta s kojima su se domaći Hrvati borili tijekom cijelog rata. Krajem rata kada je pad NDH bio neizbježan, dobar dio četničkih formacija se pridružio partizanima te su skupa tijekom završnih tjedana rata činili velike zločine nad hrvatskim stanovništvom okrivljujući ih da su ustaše. Najpoznatiji su masakri koji su se dogodili nakon pada Odžaka u svibnju 1945. godine. Nakon uspostave nove, ovaj put komunističke Jugoslavije, Bosanska Posavina je pripala Socijalističkoj Republici BiH (Đorđić, 1996).

Nakon kratke povijesti prostora Bosanske Posavine, došao je period rata u BiH na tom području koji je imao ključnu ulogu u velikom preslagivanju naroda na području ne samo Bosanske Posavine i BiH već i na području cijele bivše Jugoslavije. Kako su totalitarni režimi krenuli padati diljem istočne Europe, na red je došla i Jugoslavija. Za razliku od Hrvatske, u Bosni i Hercegovini je situacija bila puno kompleksnija tako da je do nezavisnosti i početka rata došlo tek u proljeće 1992. godine. Demokratizacijom Jugoslavije dolazi do stvaranja novih nacionalnih stranaka, u BiH su to bile HDZ, SDS i SDA koje su u koaliciji 18. studenog 1990. godine premoćno pobijedili na izborima (Marijan, 2020). Tijekom druge polovine 1991. godine kada je bilo vidljivo da od brze srpske pobjede u Hrvatskoj nema ništa, Srbi su krenuli primjenjivati istu taktiku na području BiH osnivajući vlastite autonomne pokrajine. Početkom studenog su Srbi osnovali srpsku autonomnu oblast Sjeverna Bosna u kojoj je trebala biti i cjelokupna Bosanska Posavina (Marijan, 2020). Samo nekoliko dana nakon toga zbog srpskih prijetnji u Bosanskom Brodu se osniva Hrvatska zajednica Bosanska Posavina, tj. HZBP za područja već navedenih osam općina (Marijan, 2020). U tih osam općina Hrvati su bili najmnogobrojniji narod. Referendum o nezavisnosti BiH je održan zadnjeg dana veljače te prvog dana ožujka. Na referendum je izašlo nešto više od 64% stanovništva te je za nezavisnost glasalo njih gotovo 99,5 % (Marijan, 2020). Istovremeno s hrvatsko–muslimanskim nastojanjima za organiziranje referenduma, Srbi su sve veći broj vojske i tehnike JNA prebacivali u BiH, poglavito nakon Sarajevskog primirja početkom 1992. godine kada se cjelokupna JNA izvlači s područja Republike Hrvatske. Sve do travnja 1992. godine su se srpske snage pripremale za rat u cijeloj BiH te poglavito u Bosanskoj Posavini gdje će se voditi najžešće bitke tijekom 1992. godine.

Već početkom ožujka 1992. godine odmah nakon referendumu srpske su snage pokušale osvojiti Bosanski Brod te su se borbe pooštrile tijekom travnja kada su Srbi planirali osvojiti cjelokupnu Bosansku Posavinu u sklopu svoje akcije Drina (Marijan, 2020). Tijekom travnja JNA je doživjela teške poraze od slabo naoružanih pripadnika HVO-a te nešto pripadnika HV-a nakon čega su pripadnici srpskih snaga shvatili da neće uspjeti u kratkom vremenskom roku ovladati cijelom Bosanskom Posavinom. Nakon neuspjeha u travnju, dolazi do reorganizacije JNA kada se ona službeno i gasi te formira nove formacije u sklopu Vojske Republike Srpske. Zajedničke hrvatske snage lokalnih Hrvata u sklopu HVO-a te nekih formacija HV-a su iskoristile konfuziju tijekom transformacije JNA te su tijekom svibnja vršile napadna djelovanja gdje im je cilj bio izaći na granicu općina koje formiraju Bosansku Posavinu. Hrvati su skupa s Muslimanima do sredine svibnja imali velike vojne uspjehe. U drugoj polovini svibnja jedini veći uspjeh je kratkotrajno zauzimanje Modriče. Nakon zauzimanja Modriče pa sve do pada Bosanske Posavine hrvatsko-muslimanske snage su u konstantnom obrambenom djelovanju.

Tijekom većeg dijela lipnja srpske reorganizirane snage skupa s pojačanjima su napadale hrvatske položaje. Vrijedi napomenuti da su srpske snage u tom trenutku bile više od tri puta brojnije od hrvatsko-muslimanskih snaga. Novi plan za osvajanje Bosanske Posavine je bio nazvan Operacija Koridor te je bio planiran srpski napad iz tri pravca te osvajanje cijele Posavine u tri etape po dva do tri dana (Marijan, 2020). Srpske su snage započele s napadima 6. lipnja u pripremi za operaciju Koridor. Razlog zašto je toliko broj srpskih snaga sudjelovao u operaciji je bio koridor koji je kod područja Brčkog i ostatka Bosanske Posavine povezivao Srbiju sa srpskim osvojenim teritorijem na području Republike Hrvatske. Operacija je započela 24. lipnja, a koridor je ponovno otvoren nedugo nakon početka operacije. Situacija za hrvatsku stranu je bila katastrofalna. Kada bi palo neko hrvatsko mjesto, branitelji s toga područja bi se izvlačili u Slavonski Brod te ne bi ostajali u Bosanskoj Posavini braniti ostala područja. Često su sa sobom vodili i cijele svoje obitelji. Druga etapa operacije je krenula 6. srpnja te je pao Odžak iz kojeg su se prije toga povukle sve hrvatske snage. Što se tiče Bosanskog Broda, tu su Srbi naišli na nešto žešći otpor te nisu uspjeli ovladati njime. Nakon te druge etape, u hrvatskim rukama je ostalo samo područje Orašja koje će odolijevati napadima do kraja rata te područje grada Bosanskog Broda te područja južno od njega (Marijan, 2020). U trećoj fazi srpske su snage planirale u nekoliko dana tijekom srpnja slomiti obranu Bosanskog Broda te osvojiti cijeli grad. Za njih je područje Orašja bilo sekundarno. Izrazito im je bilo bitno područje Bosanskog Broda koje je mostom povezano s Republikom Hrvatskom.

Unatoč njihovom optimizmu žestoke su se borbe vodile na području Bosanskog Broda i okolice sve do početka listopada kada pada Bosanski Brod. Nakon povlačenja hrvatskih postrojbi iz Bosanskog Broda tijekom 6. listopada, srpske snage ulaze te se grupiraju unutar samog grada. U ranim jutarnjim satima 7. listopada srušen je pod još nerazjašnjenim okolnostima most koji je spajao dva Broda (Zovak, 2009). Tim rušenjem posljednjeg mosta koji je spajao Bosansku i hrvatsku Posavinu, došlo je do fizičkog odvajanja Bosanske Posavine od Republike Hrvatske. Bitan je primjer sela Vidovice na području Orašja gdje su pri padu sela apsolutno svi stanovnici ubijeni, dio ih se spasio bijegom s hrvatskim vojnicima (Babić, 1994). Takvi su primjeri bili poprilično česti. Na osvojenim područjima Bosanske Posavine su porušene gotovo sve crkve, mnoštvo kuća te je ubijen veliki dio stanovništva koji se nije povukao skupa s hrvatskom vojskom. Tijekom 1995. godine vođene su određene borbe na području Orašja s manjim pomacima na obje strane.

Tu završava vojni dio povijesti Bosanske Posavine, no kreće onaj za Posavljake težak dio diplomacije gdje je za stolom odlučena sudbina Bosanske Posavine. Tijekom studenoga 1995. godine krenuli su konačni pregovori o okončanju rata u BiH. Unatoč tome što se tijekom prijašnjih godina rata razgovaralo o uređenju BiH te statusu Bosanske Posavine, sve je to palo u vodu te su se pripadnici hrvatskog, srpskog i bošnjačkog naroda na licu mjesta dogovarali o podjeli zemlje tijekom daytonskih pregovora. Nakon niza prepirki oko podjele dogovoreno je da u Bosanskoj Posavini Hrvatima i Bošnjacima u sklopu Federacije BiH pripadne od strane Srba neosvojeno područje Orašja te dio Odžaka koje su Srbi okupirali kao i područja sjeverno od njega do Save (Šeks, 2021). Iako je područje Odžaka palo pod srpsku vlast, Tuđman je tražio od Miloševića to područje što su Srbi okarakterizirali kao podilaženje ustašama zbog bitke za Odžak iz 1945. godine (Šeks, 2021). Unatoč velikim prosvjedima Posavljaka koji su bili nezadovoljni time što su samo Orašje i Odžak pripali Federaciji BiH te negodovanju oporbe, Tuđman je tvrdio da se više nije moglo dobiti zbog vojnog poraza. Izrazito je bitno naglasiti područje Odžaka i Orašja koji su u sklopu Federacije BiH zbog nesrazmjera broja Hrvata na tom području te na području koje je pripalo Republici Srpskoj. Do danas nije bilo većih promjena te je situacija na području Bosanske Posavine ista.

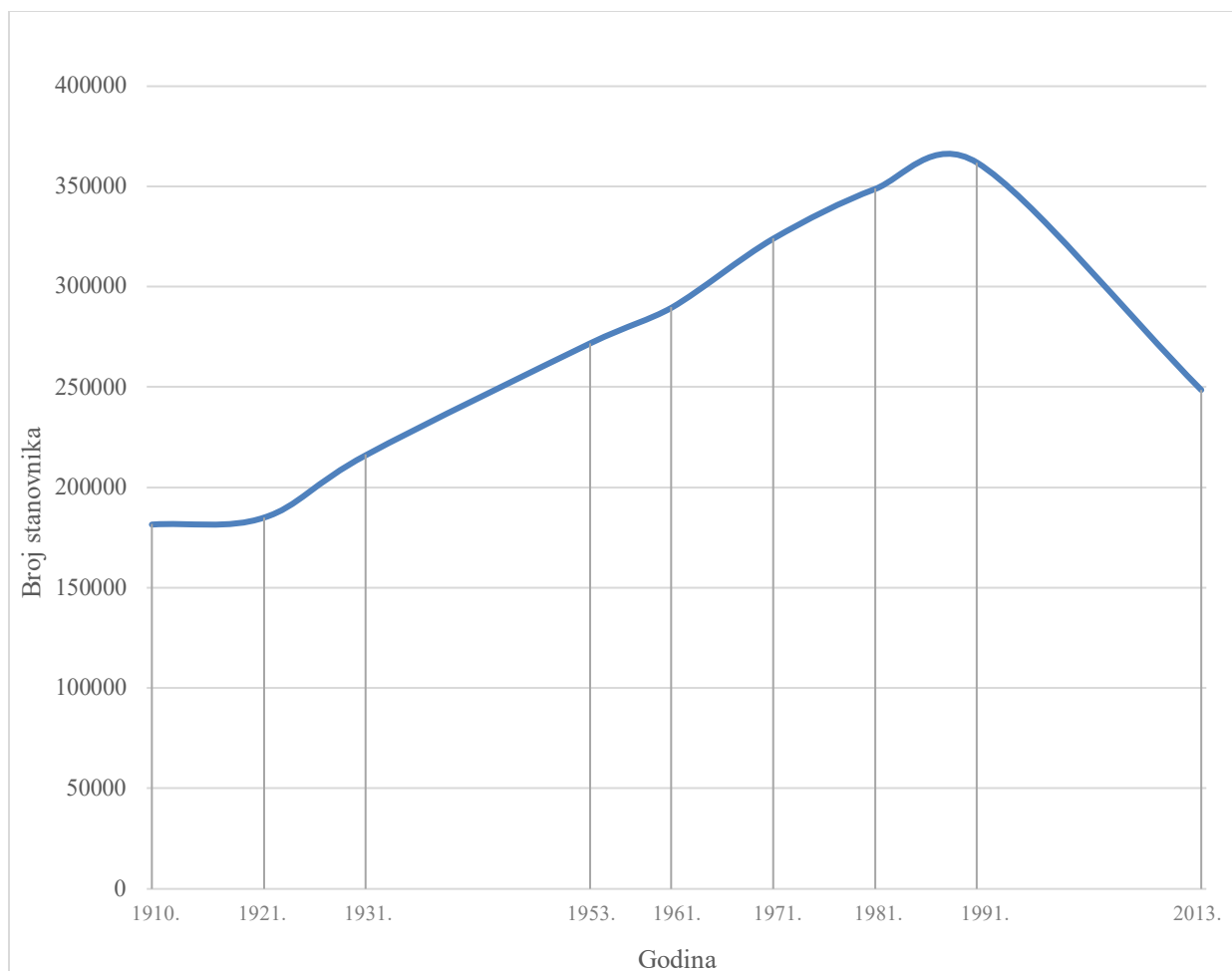
3. Narodnosni sastav Bosanske Posavine

Prije nego što se prikažu podatci zasebno za narode na području Bosanske Posavine, potrebno je prikazati kretanje ukupnog broja stanovnika. Prvi kvalitetan popis je onaj iz 1910. godine te se nakon toga sve do zadnjeg službenog popisa iz 2013. godine može vidjeti kretanje ukupnog broja stanovnika. Ako se izuzme razdoblje stagnacije između 1910. i 1921. godine, koje je bilo uzrokovano velikim žrtvama tijekom Prvoga svjetskog rata, ukupan broj stanovnika je bio u konstantnom porastu sve do 1991. godine i početka rata. Čak i u razdoblju Drugoga svjetskog rata unatoč velikim žrtvama upravo na području Bosanske Posavine rast stanovništva bio je konstantan zbog velikog broja doseljenika na to područje. Tek osamdesetih godina 20. stoljeća dolazi do usporavanja porasta broja stanovnika u Bosanskoj Posavini, ali unatoč tome ukupan broj stanovnika svoj je vrhunac dostigao 1991. godine kada je u Bosanskoj Posavini živjelo nešto više od 360 000 ljudi. U BiH nije proveden popis 2001. godine već tek 2013. godine pri čemu je uočen veliki pad stanovnika u Bosanskoj Posavini, 2013. godine je bio gotovo trećinu manji u usporedbi s 1991. godinom.

Tablica 1. Ukupno kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1910. do 2013

Godina popisa	Ukupan broj stanovnika
1910.	181 610
1921.	184 940
1931.	216 259
1953.	271 828
1961.	289 763
1971.	324 048
1981.	348 907
1991.	361 831
2013.	248 556

Izvor: Arlović, 2021; Babić, 1994; Đorđić, 1996.

Slika 3. Ukupno kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1910. do 2013.

Izvor: Arlović, 2021; Babić, 1994; Đorđić, 1996.

3.1. Narodnosni sastav do 1981. godine

Na području Bosanske Posavine dosad je provedeno 13 službenih popisa stanovništva u nekoliko državnih zajednica čijim je dijelom Bosanska Posavina bila. Za vrijeme osmanske vlasti nad područjem BiH te Bosanske Posavine nisu se provodili službeni popisi stanovništva. Za razdoblje prije dolaska austro-ugarske vlasti postoje samo popisi katoličkih osoba u župama na području Bosanske Posavine. Jedan od takvih popisa je bio i 1813. godine gdje je ukupno popisano nešto manje od 23 000 katolika (Đorđić, 1996).

Prvi popis na području Bosanske Posavine je bio 1879. godine, samo godinu dana nakon dolaska austrijske vlasti. Austro-Ugarska Monarhija je provela još tri popisa do svoga raspada, 1885., 1895. te posljednji 1910. godine (Đorđić, 1996). U prvoj Jugoslaviji bila su dva popisa, 1921. i 1931. godine dok je u drugoj Jugoslaviji bilo sveukupno šest popisa stanovništva te naposljetku do sada u modernoj nezavisnoj BiH je bio samo jedan popis stanovništva i to 2013. godine.

Tablica 2. Usporedba narodnosne strukture između prvoga i posljednjeg austrijskog popisa u Bosanskoj Posavini

Godina popisa	1879.	1910.
Ukupno stanovništvo	112 334	181 610
Katolici	42 337	72 934
Pravoslavci	39 461	62 310
Muslimani	30 536	44 056

Izvor: Đorđić, 1996.

Prvi pravi popis je bio onaj austrijski koji je uslijedio već 1879. godine, tek godinu nakon austrijskog zauzimanja BiH. Zadnji popis je bio 1910. godine, nakon službene aneksije te je izrazito zanimljivo proučiti kretanje broja stanovnika na području Bosanske Posavine u samo 30 godina austrijske vlasti. Tih trideset godina je bilo obilježeno cjelokupnim ekonomskim i gospodarskim razvojem područja BiH pod snažnim austrijskim utjecajem i ulaganjima. Iz tablice

1. vidljivo je da je ukupno stanovništvo Bosanske Posavine poraslo s nešto više od 112 000 na preko 181 000 ljudi u samo 30 godina, odnosno za gotovo 62%.

Bitno je objasniti pojmove katolici, pravoslavci i muslimani na popisima. Naime, na početku austro-ugarskih popisa nije bilo izjašnjavanja na osnovi nacionalnosti, što je i logično uzevši u obzir višenacionalni karakter Habsburške Monarhije, a kasnije i Austro-Ugarske Monarhije. Također, potrebno je napomenuti da tada nije postojala zasebna administrativna jedinica Bosanska Posavina, već su izvučeni podatci iz pojedinih kotara koji su bili na području Bosanske Posavine. U početku se mogla razaznati nacionalnost stanovnika po jeziku kojem su govorili. Kasnije, kao što se može vidjeti i iz primjera Bosanske Posavine, nacionalnost se može približno odrediti na osnovi vjere, pri čemu katolici predstavljaju Hrvate, pravoslavci Srbe, dok muslimani današnje Bošnjake. Naravno, to nije u potpunosti točno, jer se dobar dio muslimanskog stanovništva na području Bosanske Posavine sve do iza Drugoga svjetskog rata deklarirao Hrvatima muslimanske vjere. Sam termin Bošnjaka je stvoren tek devedesetih godina prošloga stoljeća. Sve do druge Jugoslavije Muslimani su bili vjerski pojam te se za njih smatralo da oni predstavljaju ili Hrvate muslimane ili Srbe muslimane. No, u nedostatku boljih podataka vodimo se ovima.

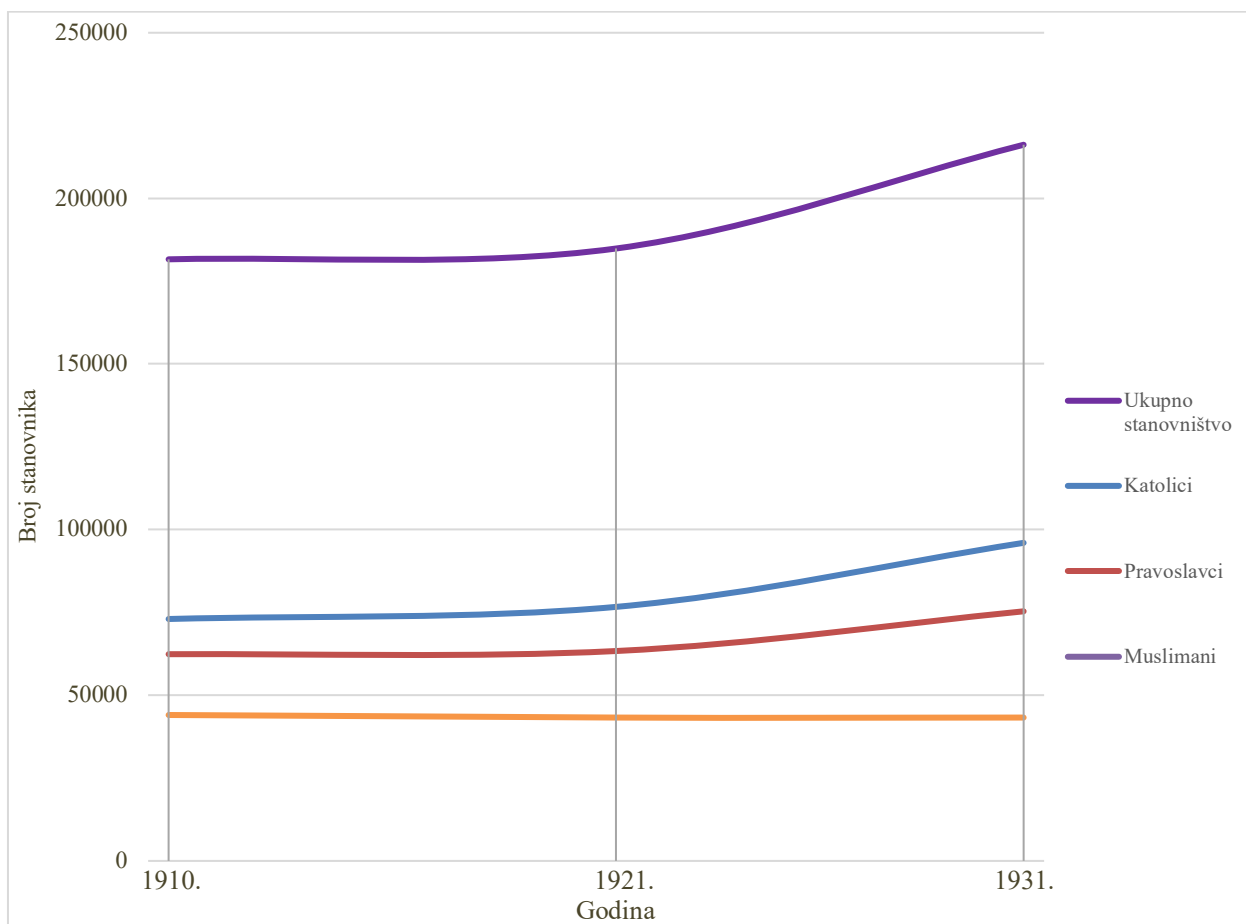
Broj katolika je u trideset godina porastao za čak 72%, takav porast je i logičan uzevši obzir djelomično i doseljavanje na područje Bosanske Posavine iz ostatka Monarhije. Katolici su bili i ostali najbrojnija skupina na području Bosanske Posavine. Broj pravoslavaca je isto tako doživio veliki porast, no nešto manji od broja katolika. Naime broj pravoslavaca između ta dva popisa je porastao za gotovo 58%. Muslimansko stanovništvo zabilježilo je najmanji porast od 44%. Najmanji porast broja muslimana je i logičan uzme li se u obzir promjena vlasti. Kada se s padom osmanske vlasti dio stanovništva odlučio iseliti s područja Bosanske Posavine i BiH. Od ukupnog broja stanovnika katolici su na oba popisa bili najbrojniji; na prvom popisu su činili nešto više od 37% dok su na popisu 30 godina nakon činili 40%. Što se tiče pravoslavaca, njihov udio se neznatno smanjio s 35% na 34%. Udio muslimana je opao nešto više, s 27% na 24%.

Dolaskom nove jugoslavenske vlasti na područje BiH i Bosanske Posavine nastavljani su redovni popisi stanovništva te je zanimljivo usporediti popise iz prve Jugoslavije s onim zadnjim popisom iz Austro-Ugarske Monarhije 1910. godine. Treba uzeti u obzir da je između popisa iz 1910. i 1921. godine bio Prvi svjetski rat koji je definitivno utjecao na nešto manji porast stanovništva.

Tablica 3. Kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1910. do 1931. godine

Godina popisa	1910.	1921.	1931.
Ukupno stanovništvo	181 610	184 940	216 259
Katolici	72 934	76 686	95 997
Pravoslavci	62 310	63 334	75 344
Muslimani	44 056	43 266	43 214

Izvor: Đorđić, 1996.

Slika 4. Kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine prema vjerskom sastavu 1910. – 1931.

Izvor: Đorđić, 1996.

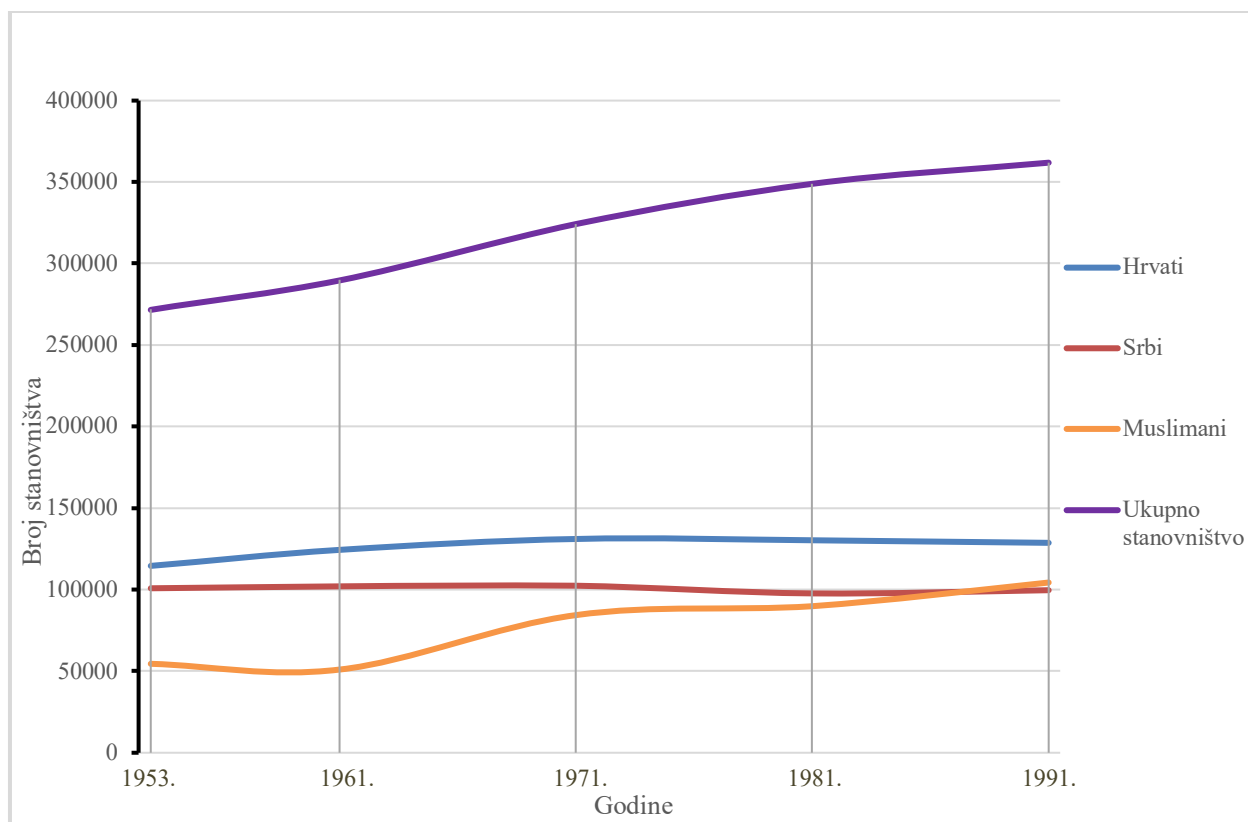
Situacija u prvoj Jugoslaviji nalik je na onu iz Austro-Ugarske Monarhije, prostor Bosanske Posavine bio je podijeljen na nekoliko kotara te nije bilo izjašnjavanja na osnovi nacionalnosti. Primjetan je minimalan porast stanovništva između popisa 1910. i 1921. godine od samo 1,8% dok je ukupan broj stanovnika između 1921. i 1931. godine porastao za gotovo 17% (Tablica 2).

Tolika razlika može biti i utjecaj velikog stradavanja stanovništva Austro-ugarske, čijim je integralnim dijelom bila i Bosanska Posavina, tijekom Prvoga svjetskog rata. Za razliku od katolika i pravoslavaca čiji je rast pratio i ukupan rast stanovništva, broj muslimana se smanjio čak i u razdoblju između 1921. i 1931. godine. Razlog tome možemo tražiti u nepovoljnom političkom položaju muslimana u prvoj Jugoslaviji. U razdoblju od 1910. do 1921. godine uočava se minimalan porast stanovništva te povećani porast stanovništva između popisa iz 1921. i 1931. godine (Slika 4).

Tablica 4. Kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1953. do 1981.

Godina popisa	1953.	1961.	1971.	1981.
Ukupno stanovništvo	271 828	289 763	324 048	348 907
Hrvati	114 691	124 397	131 192	130 254
Srbi	100 893	102 115	102 395	97 863
Muslimani	54 569	51 034	84 532	90 015

Izvor: Savezni zavod za statistiku, 1959; Savezni zavod za statistiku, 1967; Savezni zavod za statistiku, 1974; Arlović, 2021.

Slika 5. Kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine prema nacionalnosti 1953. – 1991.

Izvor: Savezni zavod za statistiku, 1959; Savezni zavod za statistiku, 1967; Savezni zavod za statistiku, 1974; Arlović, 2021.

Što se tiče popisa u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata, tj. u razdoblju druge, komunističke Jugoslavije, tu je došlo do određenih promjena. Naime, od tada se na popisu može izjasniti prema narodnosti, tj. prisutni su Hrvati i Srbi, a ne katolici i pravoslavci. Za razliku od Hrvata i Srba, muslimani su još uvijek bili smatrani vjerskom zajednicom te se za njih smatralo da su dio hrvatskog ili srpskog naroda. Na popisu iz 1953. godine su se muslimani izjašnjavali kao neopredijeljeni Jugoslaveni. Usporedbom brojki iz popisa iz prve i druge Jugoslavije može se reći da se broj katolika i Hrvata, pravoslavaca i Srba te muslimana i neopredijeljenih Jugoslavena podudaraju te se tako može uvidjeti kontinuitet kretanja stanovništva. Također, na popisu iz 1953. godine nisu navedene sve općine zbog tadašnjeg administrativnog uređenja gdje su područja Odžaka i Orašja pripadala području Modriče i Bosanskog Šamca, ali već na sljedećem popisu iz 1961. godine te dvije općine su zasebno istaknute.

Popis iz 1961. godine je specifičan zbog velikog udjela jugoslovenskog stanovništva, na području Brčkog ih je bilo gotovo 6 000, a sveukupno u Bosanskoj Posavini nešto više od 10 000. Značajan dio njih su vrlo vjerojatno bili muslimani koji su se nastavili deklarirati kao Jugoslaveni unatoč tome što se većina muslimana na tom popisu deklarirala samo vjerski, kao muslimani. Upravo je to jedan od mogućih razloga pada muslimanskog stanovništva u međupopisnom razdoblju između 1953. i 1961. godine. Nakon 1961. godine broj muslimanskog stanovništva se izrazito povećava te se do 1981. godine penje na brojku od nešto iznad 90 000 stanovnika. Jedan od razloga velikog rasta muslimanskog stanovništva leži u sve boljem političkom položaju muslimana, jer im se 1970-ih godina dala mogućnost deklariranja u nacionalnom smislu kao narod Muslimani, a ne samo u pogledu vjere. U isto to vrijeme dolazi i do povećanja Hrvata na području Bosanske Posavine, brojka se u nešto manje od 40 godina povećala za nešto više od 15 000 stanovnika unatoč laganom padu broja Hrvata između 1981. i 1991. godine. Za razliku od Hrvata i Muslimana, broj Srba je bio u minimalnom porastu do 1971. godine, a nakon toga bilježi se pad. Broj Hrvata se povećao za 13,5%, broj Muslimana za čak 65%, dok se broj Srba smanjio za 3%. Svi trendovi zabilježeni u međupopisnom razdoblju 1971. i 1981. godine su se nastavili i u razdoblju do 1991. godine, no zbog mnogih kontroverzi vezanih uz sam popis, to će biti posebno obrađeno u sljedećem poglavlju.

3.2. Narodnosni sastav 1991. godine

Kraj osamdesetih i početak devedesetih godina 20. st. je u cijeloj Europi bio izrazito turbulentno vrijeme raspada komunizma i višenacionalnih država. Ti procesi nisu zaobišli niti Jugoslaviju. U takvim okolnostima je proveden i zadnji popis u drugoj Jugoslaviji 1991. godine. Ozračje koje je tada vladalo je bilo izrazito negativno, mnogi su se još nadali da će se rat izbjeći, no bilo je i onih koji su se aktivno pripremali za oružane sukobe. U tim okolnostima pojedine su političke strukture pokušale raznim malverzacijama na popisu poboljšati sebi izgled za nekakvu podjelu BiH. Takve malverzacije su vidljive i na području Bosanske Posavine na popisu iz 1991. godine. Podatci s popisa 1991. godine su dostupni za cjelokupnu BiH kao cjelinu te pojedine općine dok za većinu manjih naselja po općinama oni nisu dostupni (Babić, 1994). Unatoč tome što se službeni popis većinom uzima kao vjerodostojan, on nikada nije u potpunosti objavljen te se uz njega vežu pojedine kontroverze, a što se tiče Posavine najviše zamjerki su imali Hrvati s područja Dervente. Naime, Hrvati u Bosanskoj Posavini su većinom živjeli na selima te je tako udio površine gdje su

Hrvati bili u većini puno veći nego li je udio Hrvata u ukupnom broju stanovnika. Uzevši u obzir da nisu dostupni podatci za pojedina naselja, jako je teško osporiti same podatke iz popisa, no pojedine nepravilnosti se mogu ustvrditi usporedbom popisinih podataka te s crkvenim podacima Vrhbosanske nadbiskupije krajem 1991. godine (Babić, 1994). Nažalost, izrazito je teško usporediti te podatke uzevši u obzir da se najčešće administrativne granice ne podudaraju onim crkvenim, no Babić (1994) je u svom djelu usporedio podatke državnog popisa i crkvenih podataka na primjeru općine Orašje gdje se granice općine podudaraju s granicama župa. Podatci nadbiskupije navode preko 25 000 vjernika na području Oraške općine dok je na državnom popisu nešto više od 21 000 Hrvata (Babić, 1994). Naravno, nije svaki vjernik i Hrvat te se treba uzeti u obzir činjenica da su crkveni podatci od 31. prosinca dok su državni od 31. ožujka 1991. godine. Babić (1994) u svom djelu uzima u obzir natalitet i mortalitet u tih par mjeseci kao i činjenicu da se dio vjernika izjašnjavao kao Jugoslaveni, te dolazi do brojke od 24 000 Hrvata na području Oraške općine, tj. dolazi do 2 803 nepopisana Hrvata. Ta brojka iznosi gotovo pa 10% ukupnog broja Hrvata na tom području te se ne može svesti na statističku grešku. Čak i ako ne bi išli Babićevom matematikom, činjenica je da je Crkva popisala gotovo 4 000 više vjernika od čega se sigurno značajan dio njih deklarirao Hrvatima, posebice ako se uzme u obzir malen broj ostalih naroda te Jugoslavena na tom području. Također, Babić na primjeru brčanske općine navodi razliku od 5 702 Hrvata te svojom matematikom dolazi do toga da je na državnom popisu 3702 manje Hrvata negoli je to u crkvenim podacima, što iznosi gotovo 17% svih Hrvata u općini. Ta dva primjera ukazuju na očita neslaganja u podacima koji su preveliki kako bi se zanemarili, no u nedostatku boljih izvora, u djelima vezanima uz Bosansku Posavinu se većinom koriste službeni državni podatci popisa iz 1991. godine.

Tablica 5. Usporedba broja stanovnika Bosanske Posavine 1981. i 1991. godine

Godina popisa	1981.	1991.
Ukupno stanovništvo	348 907	361 837
Hrvati	130 254	128 829
Srbi	97 863	99 740
Muslimani	90 015	104 348

Izvor: Arlović, 2021.

Kao što je već navedeno, trendovi iz međupopisnog razdoblja 1971. i 1981. godine su nastavljeni i nakon 1981. godine. Značajnija promjena u narodnosnoj strukturi zabilježena je 1991. godine po prvi put. Naime, broj muslimana je porastao te je prešao broj Srba. Za razliku od muslimana koji su imali popriličan porast stanovništva od gotovo pa 16% i Srba koji su za razliku od dva prijašnja popisa imali porast stanovništva od 1,9%, broj Hrvata se nastavio smanjivati te se smanjio za 1,1%. Što se tiče porasta i pada broja Srba i Hrvata, potrebno je napomenuti da podatci često variraju te su to izrazito male razlike. Ono što je logično je pad broja Hrvata uzevši u obzir da se njihov broj smanjuje izrazito sporim tempom od 1971. godine, no čudi porast srpskog stanovništva koje je na prijašnjem popisu zabilježilo brojčano smanjenje. Što se tiče ukupnog stanovništva, ono je poraslo za nešto manje od 4% i to prvenstveno zahvaljujući poprilično velikom porastu muslimanskog stanovništva. U ukupnom broju stanovnika Bosanske Posavine 1991. godine, udio Hrvata je iznosio 35,6%, Muslimana 28,8% te Srba 27,5%. Ti postotci dobrim dijelom variraju zbog različitih brojki kod različitih autora.

Porast broja ukupnog stanovništva prati porast broja Muslimana dok srpsko i hrvatsko stanovništvo stagnira ili ima minimalne promjene. U kontekstu nagle promjene u razdoblju između 1991. i 2013. potrebno je promatrati cjelokupno kretanje broja stanovnika u razdobljima prije 1991. godine (Slika 2).

3.3. Narodnosni sastav 2013. godine

Nakon kraja rata u BiH te potpisivanja Daytonskog sporazuma, još uvijek je ostao veliki politički animozitet među narodima. Takvo stanje konstantne političke borbe među vodećim strankama u BiH te posebice politička borba između Federacije BiH s jedne i Republike Srpske s druge strane je dovelo do toga da se popis 2001. godine nije održao te da je dosada u BiH proveden samo jedan popis i to 2013. godine. I uz taj popis su vezane mnoge kontroverze te je njegova provedba više puta odgađana. Jedan od razloga konstantnog odugovlačenja provedbe popisa je i činjenica da su bošnjačke stranke smatrale da prvo treba pričekati s povratkom izbjeglica. Popis je imao i metodološki problem gdje su vlasti u Republici Srpskoj zahtijevale da se ne popisuju oni koji žive i rade u inozemstvu, dok su vlasti u Federaciji BiH na službenom popisu naveli sve one koji su rođeni u BiH, a rade u inozemstvu. Službena brojka, da se išlo metodologijom koju je zahtijevala Republika Srpska, bi bila manja za nekoliko stotina tisuća ljudi zbog velikog broja ljudi koji rade u inozemstvu. Do danas službeni rezultati nisu prihvaćeni od strane vlasti Republike Srpske zbog neslaganja s korištenom metodom popisivanja.

Popis je proveden u listopadu 2013. godine, a rezultati su objavljeni tek 2016. godine. Službeni podatci navode da je 2013. godine u BiH živjelo nešto više od tri i pol milijuna ljudi od čega 50,1% Bošnjaka, 30,8% Srba te 15,4% Hrvata. Što se tiče Bosanske Posavine, ona je Daytonskim sporazumom velikim dijelom pripala Republici Srpskoj dok je područje Orašja te dio bivše općine Odžak pripalo Federaciji BiH. Područje bivše općine Brčko je Daytonskim sporazumom uzemljeno kao distrikt Brčko. Što se tiče administrativne podjele, vanjske granice Posavine su ostale iste, jedine promjene su se dogodile na području razdiobe između Federacije BiH i Republike Srpske gdje su iz pojedinih općina izdvojeni manji dijelovi te formirane nove općine. Što se tiče pojma Bošnjak, muslimani su se sve do 1993. godine izjašnjavali Muslimanima te su na Drugom bošnjačkom kongresu promijenili naziv Musliman u naziv Bošnjak kako je ostalo i do popisa 2013. godine. Prije proučavanja samih podataka potrebno je uzeti u obzir činjenicu da je nakon rata do popisa prošlo 18 godina te da su utjecaj na ukupan broj stanovnika imali i drugi čimbenici poput mortaliteta, iseljavanja itd.

Tablica 6. Usporedba broja stanovnika Bosanske Posavine prema narodnosti 1991. i 2013. godine

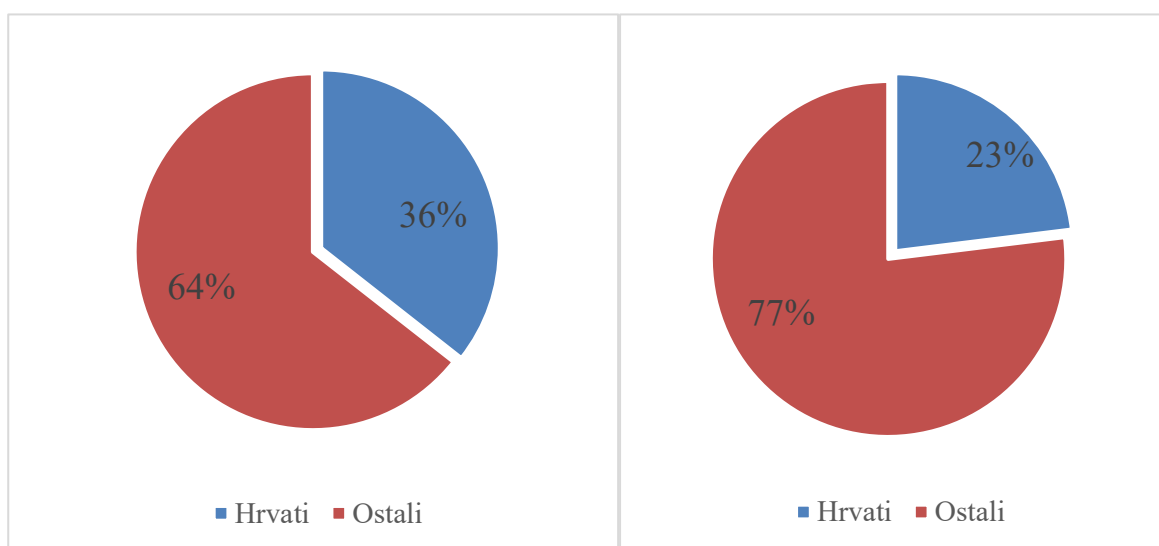
Godina popisa	1991.		2013.	
Pokazatelj	Broj	Postotak	Broj	Postotak
Hrvati	128 829	36%	57 276	23%
Srbi	99 740	28%	97 247	39%
Bošnjaci	103 438	29%	88 480	36%
Ukupno stanovništvo	361 831		248 556	

Izvor: Arlović, 2021.

Velika promjena u demografskom smislu zabilježena je između dva popisna razdoblja, 1991. i 2013., koja jednostavno nije mogla biti rezultat prirodnog pada, već kao posljedica rata (Tablica 6). Posebno je uočljiv podatak da je broj Srba pao za minimalan postotak od 2,6% dok je broj Hrvata manji za 56%, a Bošnjaka za 15%. Toliko veliki pad jednog naroda na nekom području u razdoblju od samo 20 godina ne može biti rezultat uobičajenih demografskih trendova, pa se može zaključiti da je rat imao ključan utjecaj na smanjenje broja Hrvata u Bosanskoj Posavini. Razlog zašto je broj Srba pao za samo 2,6% je vrlo vjerojatno doseljavanje Srba s područja Republike Hrvatske nakon Oluje i Bljeska gdje se po nekim navodima doselilo i preko 30 000 osoba. Upravo zato je veliki problem izostanak popisa iz 2001. godine pri čemu bi se puno bolje vidio utjecaj rata na narodnosnu strukturu zbog ogromnog iseljavanja s cjelokupne BiH pa tako i Bosanske Posavine. Što se tiče Bošnjaka, olakotna okolnost za njih je bila ta da su velikim dijelom naseljavali one dijelove Bosanske Posavine koji su bili na samome rubu poput Brčkog i Gradačca. Ti dijelovi nisu u potpunosti pali pod srpsku vlast te su većinom vraćeni pod vlast Federacije BiH ili distrikta Brčko, shodno tome nije došlo do toliko velikog egzodusa.

Za razliku od Bošnjaka, prostori koje su naseljavali Hrvati su gotovo pa u potpunosti potpali pod srpsku vlast s izuzetkom područja oko Orašja. Veliki dio Hrvata je otišao u izbjeglištvo od čega se nažalost veliki dio nije vratio. Ako se zasebno promotre pojedine općine, može se uvidjeti da se povratak Hrvata uistinu dogodio, no samo na području općina Odžak i Orašje, tj. na područje onih

općina koja su nakon Daytonskog sporazuma pripali Federaciji BiH te u distriktu Brčko koji je zasebna jedinica. Zanimljivo je istaknuti da od ukupno 57 000 Hrvata u Bosanskoj Posavini, njih čak 46 000 živi upravo u ta tri navedena područja. To dokazuje da je došlo do povratka Hrvata, no u onim područjima koji nisu pripali Republici Srpskoj. Nažalost, dobar dio onih koji su se i željeli vratiti nisu mogli zbog vlasti Republike Srpske koje su učinile sve što je moguće kako bi spriječili povratak izbjeglica (Arlović, 2021).

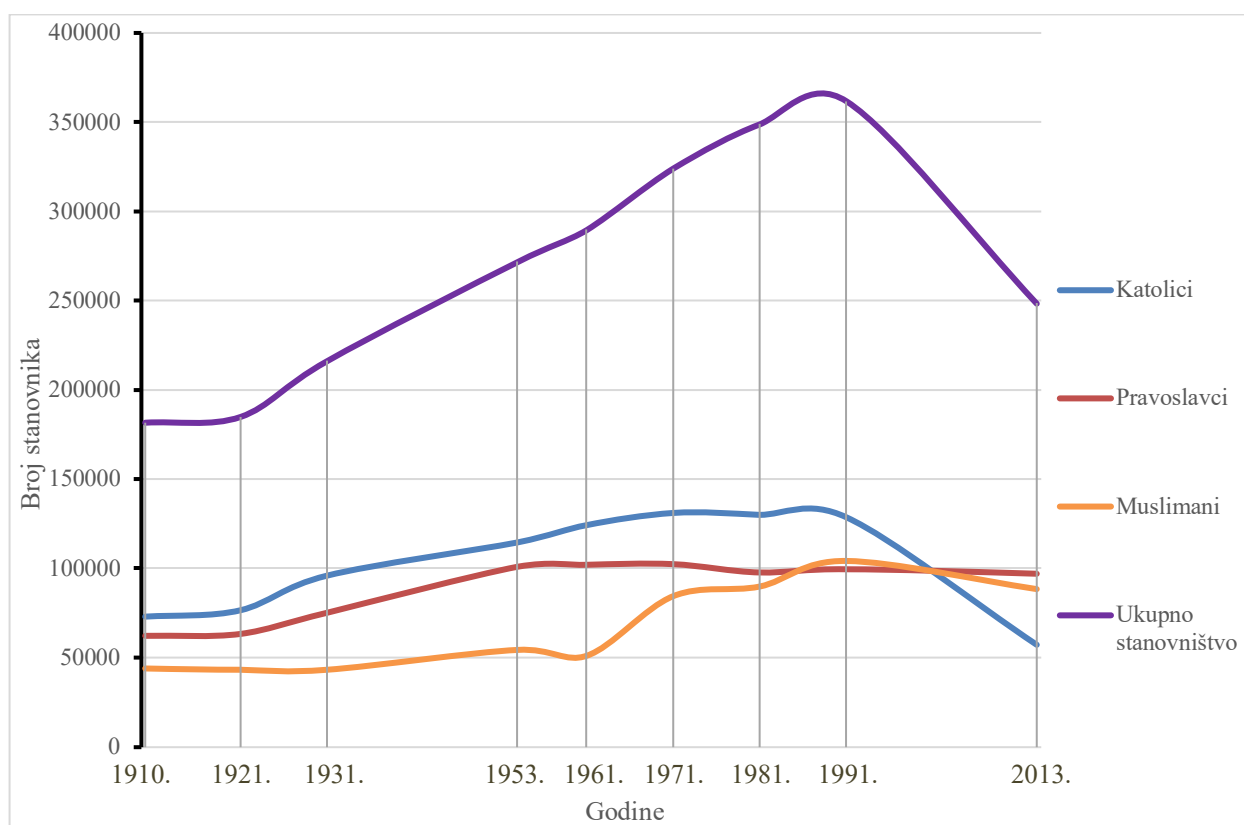

Slika 6. Udio Hrvata u ukupnom stanovništvu Bosanske Posavine 1991. i 2013. godine

Izvor: Arlović, 2021.

Što se tiče udjela Hrvata u ukupnom stanovništvu Bosanske Posavine, on je s 36% pao na samo 23% te su Hrvati od najbrojnijeg naroda u Bosanskoj Posavini došli do najmanjeg naroda. Postotak Hrvata je pao za 13 postotnih bodova dok su udjeli ostala dva naroda unatoč padu broja stanovnika ipak narasli, broj Srba je narastao za 11 postotnih bodova dok je broj Bošnjaka narastao za 7 postotnih bodova. Promjene u postotnim bodovima jasno prikazuju činjenicu da se hrvatski narod brojčano najviše smanjio u ratu u Bosanskoj Posavini te da su posljedice samog rata najviše vidljive kod Hrvata Bosanske Posavine. Hrvata je prema popisu 2013. godine bilo 56% manje nego na zadnjem popisu prije rata. Što se tiče Srba, njih je na zadnjem popisu bilo 2.5% manje nego li na popisu 1991. godine, dok je Bošnjaka 2013. godine bilo 15% manje. Te brojke su još

upečatljivije kada se uzme u obzir da na području Odžaka, Orašja i Brčkog živi preko 80% svih Hrvata u Bosanskoj Posavini. Što se tiče ostalih općina u Bosanskoj Posavini koje su Daytonskim sporazumom pripale Republici Srpskoj, u njima je broj Hrvata doživio ogroman pad. Primjera radi, u općini Bosanski Brod broj Hrvata je prema popisu iz 2013. godine četiri puta manji negoli je bio 1991. godine; u općini Bosanski Šamac broj Hrvata se trostruko smanjio dok je najveći pad bio u općini Derventa gdje je 2013. godine bilo deset puta manje Hrvata negoli ih je bilo 20 godina ranije (Arlović, 2021). Pad broja Hrvata se dogodio u svim općinama pa tako i na području onih općina koje su pripale Federaciji BiH mirovnim pregovorima, no pad u tim općinama je bio puno manji nego u ostatku Bosanske Posavine.

Slika 7. Kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1910. do 2013.

Izvor: Savezni zavod za statistiku, 1959; Savezni zavod za statistiku, 1967; Savezni zavod za statistiku, 1974; Arlović, 2021.

Između 1991. i 2013. dogodio se pad broja Hrvata i ukupnog broja stanovnika (Slika 6). Veliki pad broja stanovnika koji je uslijedio za vrijeme rata se najviše odrazio na broj Hrvata te shodno tome pad ukupnog broja stanovnika koji usporedo prati pad Hrvata. Srpsko stanovništvo na

području Bosanske Posavine je od popisa iz 1953. godine bilo u fazi stagnacije gdje su bile manje amplitude u vidu manjeg porasta ili pada stanovništva. Što se tiče Bošnjaka, kod njih je isto vidljiv pad stanovnika i to po prvi puta nakon 1961. Međutim, pad Bošnjaka je brojčano manji nego pad Hrvata. Broj Hrvata je stagnirao od 1971. godine sve do ratnih vremena te progona Hrvata i Bošnjaka.

Nažalost, izostanak popisa iz 2001. godine onemogućuje uvid u prave posljedice samog rata na stanovništvo, ali podaci popisa 2013. godine ukazuju na znatno pogoršanu demografsku sliku ukupnog stanovništva, ali i svih naroda (poglavito Hrvata) posebice u kontekstu velikog iseljavanja s tih prostora. Ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju je zasigurno pridonio još većem iseljavanju Hrvata iz Bosanske Posavine uzevši u obzir da ih većina ima i hrvatsko državljanstvo.

4. Mogućnosti društveno-gospodarskog razvoja Bosanske Posavine

Nažalost, u BiH još nije proveden novi popis stanovništva koji je trebao biti 2021. godine te se ne može utvrditi stvarno demografsko stanje. Federalni zavod za statistiku procjenjuje da Federacija BiH ima 2,1 milijuna stanovnika, dok je 2013. godine imala gotovo pa 2,4 milijuna stanovnika. Takva situacija ukazuje na zabrinjavajuće demografsko stanje. Stanje na razini cjelokupne BiH vrlo vjerojatno prati i Bosanska Posavina. Bosanska Posavina je 2013. godine imala 248 556 stanovnika (Arlović, 2021).

Bosanska Posavina, koja je prije rata bila jedna od najrazvijenijih područja BiH, je nakon rata ostala devastirana i depopulirana. Veliki dio stanovnika se odselio, mnoge građevine su razrušene te je i sama Bosanska Posavina naposljetku podijeljena na tri dijela: onaj koji je dio Federacije BiH pod imenom Županija Posavska, dio koji je u sklopu Republike Srpske te distrikt Brčko. Ta podijeljenost Bosanske Posavine negativno je utjecala na njezin poslijeratni razvoj. Mnogi su projekti propali zbog političkih neslaganja te je povratak izbjeglica otežan od strane vlasti Republike Srpske. U takvim okolnostima gdje je trećina stanovnika iseljena (brojka je vrlo vjerojatno i veća) gospodarski napredak i razvoj su izrazito teški. Bosanska Posavina je u bivšoj Jugoslaviji bila izrazito jaka u teškoj industriji čije su tvornice većinom propale.

Sama povezanost Bosanske Posavine sa Slavonijom prije rata je bila velika okosnica rasta tog područja. Ta povezanost je tijekom rata uništena, uništeni su mostovi preko Save te su uspostavljene nove granice. U takvim okolnostima Bosanska Posavina je ostala sama. Županija Posavska koja je Republikom Srpskom odijeljena od Federacije BiH je uvijek gledala ka Hrvatskoj zbog svoje povezanosti s njom. U posljednjih nekoliko godina izgrađeno je više mostova koje povezuju Bosansku Posavinu i Republiku Hrvatsku, većinom su mostovi građeni na područjima Županije Posavske. Također je u planu novi most koji bi spajao Gunju i Brčko. Svi ti hvalevrijedni projekti su doveli do sve većeg povezivanja Bosanske Posavine s Republikom Hrvatskom. Pojedini infrastrukturni projekti služe i kao dijelovi velikih europskih koridora kao na primjer koridor 5c koji će dijelom prolaziti kroz Bosansku Posavinu te povezivati Budimpeštu s Pločama.

Bosanska Posavina svoju budućnost treba graditi na onome što ima, a to je izrazito plodno tlo koje je danas nažalost dobrim dijelom neiskorišteno, dobar dio Posavine je prekriven šumama te je vodni potencijal poprilično velik. Sve te prirodne osnove trebaju biti poticaj za razvoj Bosanske

Posavine. Bosanska Posavina ima i turistički potencijal jer je izrazito čist kraj koji sa svojom kulturom i tradicijom ima dobre temelje za razvoj seoskog turizma. Nažalost, demografski trendovi su takvi da će u Posavini biti sve manje stanovnika te će oni biti sve stariji, a to je nešto što je dio šireg europskog problema, ne samo na području BiH i Bosanske Posavine.

Za napredak Bosanske Posavine potrebno je čvršće povezivanje s Republikom Hrvatskom. Bosanska Posavina ne može preživjeti ako ne bude usko povezana s Hrvatskom. Zbog političke situacije neće moći biti kao u Jugoslaviji kada je to bio jedan cjeloviti kraj, no potrebno je omogućiti što veću fluktuaciju ljudi i dobara između Bosanske Posavine i Slavonije. Republika Hrvatska već duže vrijeme radi na povezivanju Bosanske Posavine s Hrvatskom putem nekoliko već izgrađenih mostova te nekoliko novih projekata. To povezivanje neće moći biti konačno sve do ulaska BiH u Europsku uniju te je ulaskom Hrvatske u Schengenski prostor znatno otežano. Upravo zato prioritet svih žitelja u Bosanskoj Posavini je ulazak u Europsku uniju te što veća integracija s Republikom Hrvatskom. Hrvatskoj danas kronično nedostaje radnika dok je diljem BiH, pa tako i Bosanske Posavine, veliki problem nezaposlenost. Ulaskom BiH u Europsku uniju, otvara se novo tržište rada za sve Posavljake koji bi mogli raditi u Hrvatskoj, a živjeti u Bosanskoj Posavini. Tako bi Bosanska Posavina činila jedno tijelo sa Slavonijom kao što je činila gotovo pa cijelo 20. stoljeće.

5. Zaključak

Bosanska Posavina kao geografski pojam je izrazito fluidan, postoji više različitih tumačenja toga što je Bosanska Posavina te koja ona područja obuhvaća. Samim time je izrazito teško proučavati demografske promjene na tom području. Bosanska Posavina kroz svoju povijest nikada nije činila jednu teritorijalnu i administrativnu jedinicu, već je uvijek bila podijeljena na kotareve, općine. Sve to je dovelo do toga da se osim ratnih zbivanja devedesetih godina na području Posavine ne proučavaju posljedice samog rata na nju. U ovom radu je proučeno područje osam općina na području Bosanske Posavine koje su činile hrvatsku zajednicu Bosanska Posavina. Bosanska Posavina je tijekom svoje povijesti bila puno više vezana uz područje današnje Hrvatske nego BiH. Upravo ta turbulentna povijest je dovela do izrazite etničke heterogenosti koja je nažalost dovela do žestokog rata devedesetih godina.

Kretanje stanovništva u Bosanskoj Posavini je izrazito teško proučavati zbog različitih država čijim je integralnim dijelom bila. Osmansko Carstvo nije provodilo prave popise, Austro-Ugarska Monarhija nije popisivala narode, već je isključivo popisivala vjersku opredijeljenost. Isto stanje je bilo i u prvoj Jugoslaviji, dok se u drugoj Jugoslaviji popisivalo na temelju narodnosti. Svaka od tih država je imala svoj način popisivanja stanovništva. Popisi su povezani zbog poistovjećivanja vjere i narodnosti, Hrvata i katolika, pravoslavaca i Srba te na kraju muslimana čija je identifikacija najkompleksnija. Sva tri naroda su bilježili konstantan porast stanovništva sve do sredine druge polovine 20. stoljeća kada srpsko i hrvatsko stanovništvo stagnira dok bošnjačko raste. Takvo se stanje održalo sve do 1991. godine kada je po prvi puta Bošnjaka bilo više nego Srba. Nakon toga dolazi žestoki rat te prvi popis stanovništva koji se proveo tek 2013. godine. Nažalost zbog nedostatka jednog popisa između 1991. i 2013. godine teško je izvući više zaključaka, no čak i na osnovu ova dva popisa može se primijetiti ključni utjecaj rata na ukupno stanovništvo Bosanske Posavine. Nakon rata Bosanska Posavina gubi gotovo trećinu svog stanovništva od čega većinu čine Hrvati te Bošnjaci. S tim se i sama hipoteza potvrđuje da je ključan bio utjecaj rata, a ne prirodna promjena.

Što se tiče budućnosti Bosanske Posavine, ona u ovim okolnostima nažalost nije svijetla. Politička nestabilnost u BiH, podijeljenost Posavine na tri dijela te nemogućnost ulaska BiH u Europsku uniju zbog svojih unutrašnjih problema znače da Bosanska Posavina ne može ostvariti toliko

potrebnu užu vezu s Republikom Hrvatskom. Unatoč tome što je Bosanska Posavina dio BiH, njezina budućnost leži u sve većem povezivanju s Republikom Hrvatskom. Trenutno se radi na povezanosti putem nekoliko velikih infrastrukturnih projekata koji su ili gotovi ili u tijeku.

Bosanska Posavina sa svojim geografskim potencijalom, kulturom i tradicijom definitivno ima budućnost, no tu budućnost će teško ostvariti bez ljudi, koje je nemoguće nadomjestiti jer upravo su ljudi, Posavljaci, činili Bosansku Posavinu posebnom te je preduvjet bilo kakvom napretku Posavine povrat izbjeglih Posavljaka te ostanak onih koji su unatoč svemu odlučili ostati u svojem rodnom kraju.

Literatura

Arlović, M. (2021). *Posavina u obrani konstitutivnosti Bosne i Hercegovine*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Babić, M. (1994). *Owen-Stoltenbergovo i međunarodno diplomatsko legaliziranje srpske okupacije i zločina u Bosanskoj Posavini*. Croatan.

Đorđić, M. (1996). *BOSANSKA POSAVINA (povijesno-zemljopisni pregled)*. Polion.

Marijan, D. (2020). *Rat za Bosansku Posavinu 1992. godine*. Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

Šeks, V. (2021). *Rašomon na Savi: Dokumentarna kronologija rata u Bosanskoj Posavini*. AGM.

Zovak, J. (2009). *Rat u Bosanskoj Posavini, 1992*. Grad Slavonski Brod.

Izvori

Savezni zavod za statistiku. (1959). *Popis stanovništva 1953, Narodnost i maternji jezik, knjiga VIII*, Beograd.

Savezni zavod za statistiku. (1967). *Popis stanovništva 1961, Vitalna, etni i migraciona obeležja, knjiga VI*, Beograd.

Savezni zavod za statistiku. (1974). *Popis stanovništva i stanova 1971, Stanovništvo etnička, prosvetna i ekonomska obeležja stanovništva i domaćinstva prema broju članova, knjiga VI*, Beograd.

URL 1: <https://www.stepmap.de/karte/bih-bosanska-posavina-MDQP5EyB4P> (7. 6. 2023.)

URL 2: https://hr.wikipedia.org/wiki/Bosanska_Posavina (7. 6. 2023.)

URL 3: <https://bhas.gov.ba/> (5. 6. 2023.)

Popis slika

Slika 1. Hrvatska zajednica Bosanska Posavina	2
Slika 2. Općine u Hrvatskoj zajednici Bosanska Posavina	3
Slika 3. Ukupno kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1910. do 2013.	13
Slika 4. Kretanje broja stanovnika prema vjerskom sastavu 1910. – 1931.....	16
Slika 5. Kretanje broja stanovnika prema nacionalnosti 1953. – 1991.....	18
Slika 6. Udio Hrvata u ukupnom stanovništvu Bosanske Posavine 1991. i 2013. godine.....	24
Slika 7. Kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1953. do 2013.....	25

Popis tablica

Tablica 1. Ukupno kretanje broja stanovnika Bosanske Posavine od 1910. do 2013	12
Tablica 2. Kretanje stanovništva između prvoga i posljednjeg austrijskog popisa	14
Tablica 3. Kretanje broja stanovnika od 1910. do 1931. godine	16
Tablica 4. Kretanje broja stanovnika u drugoj Jugoslaviji od 1953. do 1981.	17
Tablica 5. Usporedba broja stanovnika 1981. i 1991. godine	21
Tablica 6. Usporedba broja stanovnika prema narodnosti 1991. i 2013. godine.....	23

Sažetak

Tema ovoga rada je utjecaj rata u BiH na narodnosnu strukturu Bosanske Posavine. Cilj rada je bio prikazati kretanje ukupnog broja stanovnika te broja triju najvećih naroda u Bosanskoj Posavini. Također, cilj je bio prikazati utjecaj koji je rat u BiH imao na samu narodnosnu strukturu na području Bosanske Posavine. Zbog različitih definicija Bosanske Posavine, u radu je analizirano područje koje je činilo Hrvatsku zajednicu Bosansku Posavinu. Podatci su analizirani te obrađeni i grafički prikazani pomoću Microsoft Office Excela. Problem proučavanju kretanja narodnosne strukture su različite metodologije popisa stanovništva gdje sve do druge Jugoslavije nije bilo izjašnjavanja na nacionalnoj osnovi. Unatoč tome, analogijom su utvrđene poveznice između katolika i Hrvata, Pravoslavaca i Srba te muslimana i Bošnjaka. Još od prvoga sveobuhvatnog popisa stanovništva 1910. godine Hrvati su kao narod bili najbrojniji sve do zadnjeg popisa prije rata, onog iz 1991. godine. Porast stanovništva u Bosanskoj Posavini je bio poprilično velik sve do sredine druge polovine 20. stoljeća kada dolazi do smanjenja porasta. Dolaskom 90-ih godina i rata dolazi do velike prekretnice u narodnosnoj strukturi Bosanske Posavine. Nakon rata najbrojniji narod postali su Srbi, čiji se broj neznatno smanjio, dok je broj Hrvata smanjen za više od 50%. Nažalost, zbog izostanka popisa stanovništva iz 2001. godine, u radu su uspoređeni podaci popisa iz 1991. i 2013. godine. Unatoč tome, može se primijetiti veliki pad nesrpskog, a poglavito hrvatskog stanovništva. Takva opustošena, podijeljena i razrušena Posavina s trećinom stanovnika manje danas je u izrazito teškom političkom i gospodarskom stanju. Njezina budućnost je vezana uz Republiku Hrvatsku unatoč tome što je ona integralni dio susjedne nam BiH.

Ključne riječi: Bosanska Posavina, rat u Bosni i Hercegovini, narod, narodnosna struktura, popis stanovništva

Summary

The impact of the war in Bosnia and Herzegovina on the ethnic structure of Bosnian Posavina

The topic of this graduation thesis is the impact of the the war in Bosnia and Herzegovina on the ethnic structure of Bosanska Posavina. The aim of the work was to show the changes of the total number of inhabitants and the number of the three largest nations in Bosanska Posavina. Also, the goal was to show the impact that the war in Bosnia and Herzegovina had on the ethnic structure itself in the area of Bosanska Posavina. Specifically, the area that made up the Croatian Community of Bosanska Posavina was studied. The data were analyzed, processed and graphically presented by using Microsoft Office Excel. The main problem with the study of the changes of the ethnic structure were different methodologies of the population census, where until the second Yugoslavia there was no declaration on a national basis. Despite this, links between Catholics and Croats, Orthodox and Serbs, and Muslims and Bosniaks have been established by analogy. Ever since the first comprehensive population census in 1910, the Croats as a nation were the most numerous until the last census before the war, the one from 1991. The population growth in Bosanska Posavina was quite high until the middle of the second half of the 20th century, when the growth decreased. With the arrival of the 90s and the war, a major turning point occurred in the ethnic structure of Bosanska Posavina. After the war, the largest nation became the Serbs, whose number decreased slightly, while the number of Croats decreased by more than 50 percent. Unfortunately, due to the absence of the 2001 census, the 1991 and 2013 censuses are compared. Despite this, a large decline in the non-Serb, especially Croatian, population can be observed. Such devastated, divided and destroyed Posavina, which lost a third of its pre-war population, is today in an extremely difficult political and economic situation. Its future is tied to the Republic of Croatia despite the fact that it is an integral part of neighboring Bosnia and Herzegovina.

Key words: Bosnian Posavina, the war in Bosnia and Herzegovina, nation, ethnic structure, population census